

สะพานสายรุ้ง

ปีที่ 17 ฉบับที่ 4 มกราคม 2558

หลุมพรากแห่งความรัก

เคยเห็นเด็กแบบนี้กันบ้างไหม

- กับข้าวเต็มโต๊ะ แต่เลือกจะกินอย่างอื่นที่ไม่มี
- ทำถุงเท้า กล่องข้าว หนังสือ กระเป๋าหายอยู่บ่อย ๆ

โดยไม่สนใจจะตามหา

- มีคนช่วยเตรียมของไปโรงเรียนให้ทุกวัน วันไหนไม่มีก็บ่นว่าไม่มีคนทำให้
- ที่บ้านมีแบบนี้ด้วยหรือเปล่า

อาการทั้งหมดนี้มีสาเหตุร่วมกันคือ การที่เด็กไม่เห็นคุณค่าของสิ่งต่าง ๆ และคนที่ทำอะไร ๆ ให้ ซึ่งเป็นลักษณะทั่วไปร่วมสมัยของเด็กยุคนี้ ไม่เฉพาะในครอบครัวที่มีฐานะเท่านั้น แต่ทุกระดับเศรษฐกิจสังคม จึงยากที่ทุกวันนี้เราจะไม่เห็นเด็กที่มีลักษณะทำนองนี้

ทำไมจึงเป็นเช่นนั้น

ถ้าเราเป็นเด็กที่เพิ่งเข้ามาเป็นสมาชิกใหม่ของโลก ยังไม่รู้ว่าจะอะไรเป็นอะไรเท่าใดนัก เห็นแม่เอาอาหารใส่เตาไมโครเวฟ กดปุ่ม สักพักก็เอาออกมากินได้ เห็นฟักดปุ่มโทรทัศน์ก็มีภาพฉายเป็นเรื่องเป็นราวให้ดู เห็นฟักดปุ่มโทรทัศน์ ก็สามารถพูดคุย เล่นเกม ถ่ายรูป ฯลฯ ได้สารพัด เราจะเห็นโลกเป็นเช่นไร

อะไร ๆ ได้มาอย่างง่ายดาย ไม่ต้องทำอะไรมากไปกว่า กดปุ่ม แป๊บเดียวก็เสร็จ ไม่ต้องรอนาน ถ้าไม่ได้อะไรในทันที จึงเป็นเรื่องที่ยอมรับไม่ได้ ผิดวิสัย เครื่องอำนวยความสะดวก บำรุงความสบายมีสารพัน ชีวิตจึงง่ายดาย ทั้งยังมีพี่เลี้ยงคนใช้ พ่อแม่ปู่ย่าตายายคอยบริการอีกต่างหาก

สมัยก่อนพ่อแม่มีลูกเป็นโขยง แต่ยุคหลังครอบครัวส่วนใหญ่ไม่เพียงมีลูกน้อยลง ยังมีลูกซาลงด้วย เพราะใช้เวลาไปกับการทำงานสร้างฐานะก่อน เมื่อคิดว่าพร้อมแล้วจึงค่อยมีลูก ทำให้สะสมเงินทองตั้งตัวได้มากกว่า เมื่อมีลูกจึงมีปัจจัยที่จะตอบสนองความต้องการของลูกได้มากกว่า พร้อมทั้งจะจับจ่ายใช้สอยเพื่อลูกได้มากกว่า ประกอบกับตัวหารเฉลี่ยจำนวนลูกน้อยกว่า ลูกแต่ละคนจึงได้รับมากกว่าเด็กสมัยก่อน

ยิ่งไปกว่านั้น จากความรู้เรื่องจิตวิทยาเด็กที่ขยายไปกว้างขวางขึ้น ทำให้พ่อแม่ยุคหลังให้ความสนใจต่อสภาพจิตใจ ความรู้สึกนึกคิดของลูกมากขึ้น ต้องการเห็นลูกมีความสุข เมื่อลูกไม่มีความสุขเพราะอยากได้ของที่เห็นโฆษณาหรือที่เพื่อนมี พ่อแม่ก็อยากให้ลูกดีใจ มีความสุข สมหวัง ได้สิ่งที่ต้องการ จึงให้ของนั้นแก่ลูก เพื่อให้ลูกมีความสุข พ่อแม่ทำไปด้วยเจตนาดีแท้ ๆ ดูเหมือนไม่น่าจะมีอะไรผิดที่ทำให้ลูกมีความสุข น่าจะทำให้ลูกรักพ่อแม่ที่คอยตอบสนองความต้องการของลูก น่าจะเป็นสิ่งที่สมควรทำ

แต่ผลการวิจัยของดร. Dan Kindlon ผศ. ภาควิชาจิตเวชศาสตร์ คณะแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด พบว่าเด็กวัยรุ่นที่บอกว่าพ่อแม่เข้มงวด ก็บอกว่ามีชีวิตที่ดีในครอบครัว แต่พ่อแม่ที่เด็กไม่ชอบกลับเป็นรายที่ปล่อยลูกตามใจชอบ ให้ลูกค้นหาขอบเขตเอาเอง ไม่ได้ให้ลูกรับผลจากการกระทำของตัวเอง

ลูกต้องการอะไรจากพ่อแม่หรือ?

สิ่งที่ลูกขอจากพ่อแม่ ไม่ว่าจะเป็นอย่างเล่น รองเท้า สมาร์ทโฟน น้ำอัดลม ของที่เพื่อนมี ฯลฯ ไม่ใช่สิ่งที่เขาต้องการจริง ๆ หรือ ความต้องการที่แท้จริงไม่ใช่สิ่งที่เขาพูดออกมา แต่เป็นสิ่งที่เราต้องพิจารณาว่าจำเป็นต่อการดำรงชีวิตในโลกของเขา ซึ่งก็คือ ความรัก ความอบอุ่น อาหาร เครื่องนุ่งห่ม การรักษาพยาบาล การศึกษา การนำทาง สิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งที่เราจำเป็นจะต้องให้เขาตามความเหมาะสม ถึงแม้ว่าเขาจะไม่ได้ร้องขอก็ตาม นอกเหนือจากนี้ไม่ใช่สิ่งที่

จำเป็น เราต้องพิจารณาดูว่าถ้าให้หรือไม่ให้จะส่งผลอย่างไรต่อ
เขา รวมทั้งในระยะยาวด้วย

อุตสาหกรรมโฆษณาที่เฟื่องฟูอย่างมากในสังคมบริโภคนิยม ทำให้คนเชื่อว่าตนจะต้องมีสินค้านั้น ๆ จึงจะมีความสุข
ทันสมัย ทำให้เส้นแบ่งระหว่างความจำเป็นและความต้องการ
กลางเลือนลงไป

พ่อแม่หลายรายกลัวว่าถ้าลูกไม่ได้ของเล่นเหมือนเพื่อนจะ
มีปัญหาจิตใจไปจนโต จะมีปมไปตลอดชีวิต จึงไม่กล้าขัดใจลูก
ปฏิเสธลูกไม่เป็น

เป็นธรรมดาที่ความรักลูกจะทำให้พ่อแม่มักอยากให้ลูกได้
มี ได้ใช้ของที่ดีที่สุด แต่ถึงลูกจะไม่ได้ใส่รองเท้าชั้นดี ไม่มีกระดิก
น้ำเกรดเอ ไม่ได้ใช้ปากกาเลิศจิน ชีวิตก็ไม่ได้อดอยากแต่อย่างใด
ถ้าลูกใช้แต่ของเกรดเออยู่เป็นประจำ เวลาไม่มีของระดับนี้ก็
เป็นปัญหา ใช้ไม่ได้ ไม่มีความพอใจเสียอีก

ถ้าตามใจลูกเพราะอยากให้เห็นว่าพ่อแม่รัก ลูกก็จะตีค่า
ความรักเป็นข้าวของวัตถุที่ได้ นำไปสู่หลุมพรางของวัตถุนิยม
บริโภคนิยมโดยไม่รู้ตัว ซึ่งนั่นคงไม่ใช่สิ่งที่เราต้องการให้เกิดขึ้น
แต่การกระทำของเรากลับปูทางไปสู่จุดนั้นโดยที่เราไม่เจตนา

แน่นอนพ่อแม่ทำไปด้วยเจตนาดี ไม่ได้ตั้งใจหรือมุ่งหมาย
จะก่อให้เกิดผลร้ายกับลูกแม้แต่น้อย ความจริงแล้วตรงข้าม
ต่างหาก พ่อแม่ต้องการทำอย่างดีที่สุดเพื่อลูก ทว่า สิ่งที่ทำ
กลับไปบั่นทอนขวางกั้นการเรียนรู้รูบทเรียนและทักษะที่จำเป็นใน
ชีวิตของลูกไปเสีย

ถึงแม้เราจะรักลูกเพียงใด อยากให้ในสิ่งที่ลูกต้องการ หรือสิ่งที่คิดว่าเขาควรมีควรได้เพียงใด ก็ต้องคอยยั้งตัวเองไว้ พิจารณาดูให้ดีเสียก่อนว่าเกินขอบเขตของลูกที่จะจัดการกับสิ่งที่ ได้รับหรือไม่ จะก่อให้เกิดผลอย่างไรต่อลูกบ้าง

เมื่อมองดูปริมาณของเล่น ของใช้ โอกาส อภิสถิธิ์ ความ บันเทิง ฯลฯ ที่ลูกมีและได้รับมาโดยไม่ต้องใช้ความพยายามของ ตัวเองเลย ก็จะได้เห็นได้ว่าไม่ยากกว่าเหตุใดเขาจึงรู้สึกว่าเป็นสิทธิตาม ธรรมชาติของตนที่จะได้สิ่งเหล่านั้น ที่จะครอบครอง ทวงถาม กล่าวอ้าง เป็นหน้าที่ของผู้ใหญ่ที่จะจัดสรรสิ่งต่าง ๆ ให้เขา

เพราะเขาเคย
ชินกับการ
ได้มาโดยไม่รู้
ไม่ใส่ใจด้วย
ซ้ำว่ามาจาก
ไหน มีใคร
ต้องทำอะไร

ไปแค่นั้นเพื่อช่วยให้เขามีอาหารดี ๆ กิน มีเสื้อผ้าสะอาด ๆ ใส่ มีเครื่องใช้อย่างดี พาไปไหนมาไหน เขาจึงไม่เห็นคุณค่าของสิ่งที่ ได้รับและสิ่งที่ผู้อื่นทำให้

กระนั้น การให้ทุกอย่างที่ลูกต้องการ ทุกเมื่อที่ต้องการ ก็ยังทำให้เขายิ่งอยากได้ของที่ดีกว่านั้น ใหม่กว่านั้น มากกว่านั้น ยิ่งขึ้นไปอีกเรื่อย ๆ ไม่รู้จักความพอ ไม่มีความพอใจในสิ่งที่มี อยู่ ไม่มีความพอใจในชีวิต ไม่เห็นคุณค่าของสิ่งที่มี แทนที่จะมองว่าสิ่งที่พ่อแม่ ผู้ใหญ่ทำให้ โอกาสที่คนอื่นหยิบยื่นให้ เป็น ประดุษของขวัญที่ได้รับ กลับเห็นว่าตนเกิดมาเพื่อได้รับการดูแล

บริการจากพ่อแม่ เห็นว่าพ่อแม่มีอยู่เพื่อคอยช่วยให้ตนได้ในสิ่งที่ต้องการ คาดหมายว่าพ่อแม่จะต้องให้ ขณะที่พ่อแม่รุ่นหลัง คำนึงถึงความรู้สึกของลูกมากกว่ารุ่นก่อน เด็กรุ่นหลังกลับ คำนึงถึงความรู้สึกของพ่อแม่น้อยกว่ารุ่นก่อน คำนึงถึงแต่ตัวเอง และความต้องการของตนเป็นหลัก

เชื่อว่าพ่อแม่ทำให้ลูกเพราะเห็นว่าเป็นหน้าที่ พ่อแม่ส่วนใหญ่ทำไปด้วยความรักความห่วงใย โดยที่ลูกก็รู้ว่าพ่อแม่รัก แต่ไม่เห็นคุณค่าของความรัก และเพราะรู้ว่ารักจึงคิดว่าพ่อแม่ ย่อมต้องยอมตาม

บางครอบครัวด้วยความรักลูก อยากให้ลูกได้ตั้งใจ ปรารถนา ถึงกับบอกลูกว่าวันเกิด/ปีใหม่นี้อยากได้อะไรๆ มา เลย แล้วพ่อแม่ก็พยายามสรรหาให้ตามรายการที่ลูกแจกแจง

สิ่งที่เกิดขึ้นคืออะไร เด็กถูกกระตุ้นให้นึกถึงความต้องการ ความอยากได้ใคร่มี ซึ่งอาจจะไม่ได้อยู่ในใจเขามาแต่แรก ความคิดนี้ถูกดึงขึ้นมาอยู่ในโฟกัสของเขา แทนที่จะแสดง ให้ลูกเห็นว่าเรารักด้วยการตอบสนองในสิ่งที่ลูกเรียกร้องต้องการ ไม่เป็นการดีกว่าหรือที่เราจะแสดงความรักด้วยการอยู่กับลูก ใกล้ชิดลูก กอด จูบมือ ลูบหลัง เล่านิทานให้ฟัง พูดคุย เดินเล่นด้วยกัน

เราทุกคนต่างเรียนรู้จากประสบการณ์ ถ้าสิ่งที่ลูกเรียนรู้ ไม่ใช่สิ่งที่เราอยากให้เขาเรียน ก็ต้องเปลี่ยนประสบการณ์ของเขาเสียใหม่ เริ่มจากเป็นแบบอย่างให้เขา หากเราใช้ชีวิตโดยมองเห็นถึงคุณค่าของสิ่งที่ได้รับ ลูกก็จะรับเอาค่านิยมนี้ไปเอง เราให้ประสบการณ์เขาจากการประพฤติปฏิบัติของเราใน

ชีวิตประจำวัน ค่านิยมที่จะอยู่ในตัวลูกเมื่อโตขึ้น ไม่ใช่สิ่งที่เรา ยัดเยียดให้เขา ให้เขาท่องบราว ๆ หรือตอบให้ถูกต้อง แต่เป็น สิ่งที่เขาเห็นเราทำ มีโอกาสมากมายในแต่ละวันที่เราจะแสดง ความรู้คุณให้ลูกเห็น เป็นต้นว่า เวลาแม่ทำอาหารหรือซัก เสื้อผ้าให้ พ่ออาจขอบคุณ เวลาพ่อขับรถพาไปไหนหรือ ซ่อมแซมของใช้ให้ แม่ก็ขอบคุณ

โดยมากแทนที่จะแสดงความรู้คุณออกมา เรามักแสดง ความคิดเห็น วิพากษ์วิจารณ์ บ่นว่า ตำหนิติเตียน เมื่อได้รับ บริการไม่ทันใจ ไม่ถูกใจ ซึ่งลูกก็จะทำเช่นนั้นตามไปด้วย เวลา ลูกหรือเราบ่น ก็พยายามชี้ให้เขาให้ความสำคัญกับด้านลบให้ น้อยลง มองเห็นด้านดีที่มองข้ามไป ฝึกให้ปรับมุมมองและรู้จัก ยืดหยุ่น แต่ลูกรู้จักพูดว่า “ขอบคุณ” ยังไม่พอ ต้องปลูกฝัง ความรู้สึกขอบคุณลงในใจของเขาด้วย เพราะการขอบคุณไม่ใช่ แค่เรื่องมารยาท แต่เป็นเรื่องของความคิด ทักษะคติ คนเราไม่ สามารถอยู่ได้ด้วยตัวเอง ต้องพึ่งพาอาศัยความช่วยเหลือจาก ผู้อื่นในเรื่องต่าง ๆ อยู่เสมอ การมองด้วยสายตาที่เห็นคุณค่า คือการมองเห็นความเชื่อมโยงระหว่างการรับและการให้ จะได้ ปฏิบัติต่อผู้อื่นด้วยความเคารพอย่างจริงจัง เมื่อรู้ว่าใครหรืออะไร ช่วยให้เกิดด้านบวกของชีวิตขึ้นได้สำหรับเขา เด็กก็จะเรียกร้อง อะไรโดยคำนึงถึงแต่ตัวเองน้อยลง เห็นคุณค่าของสิ่งที่ได้รับ มากขึ้น แทนที่จะนึกถึงแต่สิ่งที่ไม่ดี ที่อยากได้

ข่าวของเครื่องใช้ลูกที่มีอยู่ก็ต้องชักนำให้รู้จักเอาใจใส่ดูแล ไม่เที่ยวทิ้ง ทำหาย หรือใช้อย่างไม่ใส่ใจ ทำให้ชำรุดเสียหายโดย ไร้เหตุ

สื่อโฆษณาและวัฒนธรรมการบริโภคมีอิทธิพลต่อตัวเราเองเพียงไร หากเราปล่อยให้ทัศนคติชักนำการกระทำของเรา คอยเปรียบตัวเองกับสิ่งที่คนอื่นมี คอยหาสินค้าออกใหม่มาใช้ เราก็ไม่อาจคาดหวังให้ลูกแตกต่างจากนี้ไปได้ ทำให้ลูกเห็นว่าการไม่มีอะไรอย่างที่คุณอื่นมีไม่ใช่เรื่องผิดแปลกเสียหาย เราก็มีวิถีของเรา คนอื่นก็มีวิถีของตน เวลาลูกร่ำร้องจะเอาของเหมือนเพื่อน จะได้ปฏิเสธได้เต็มปากเต็มคำ

มีผลการวิจัยหลายชิ้นซึ่งศึกษาเด็กที่เห็นคุณค่าของสิ่งที่ได้รับ เปรียบเทียบกับเด็กที่ไม่เห็น เช่น งานวิจัยของ Dr. David Bredehoff ศาสตราจารย์จิตวิทยาและครอบครัวศึกษา มหาวิทยาลัย Concordia ซึ่งพบว่า เด็กที่ได้รับการปรนเปรอมากมักสนใจสิ่งภายนอก เช่น ชื่อเสียง ความร่ำรวย วัตถุ ความสวยงาม ไม่สนใจการทำให้สังคมดีขึ้น หรือการช่วยให้ผู้อื่นมีชีวิตที่ดีขึ้น นอกเสียจากตนจะได้รับสิ่งตอบแทน คนประเภทนี้มักยากที่จะประสบความสำเร็จในการทำงาน เพราะไม่เชื่อว่าตนจะต้องทำงานหนัก ต้องทุ่มเทความพยายามเพื่อให้บรรลุผล มักโทษคนอื่นเมื่อมีอะไรผิดพลาด ส่วนเด็กที่ไม่ได้ทุกอย่างที่ต้องการเสมอไป มีแนวโน้มที่จะให้ความสำคัญแก่สิ่งภายในมากกว่า เช่น การพัฒนา การเรียนรู้ จุดมุ่งหมาย การสร้างสัมพันธภาพที่มีความหมาย การสร้างโลกให้น่าอยู่ขึ้น มองโลกในแง่ดีมากกว่า มีความหดหู่หรือเครียดน้อยกว่า มีปัญหาพฤติกรรมน้อยกว่า

โลกที่เราและลูกอยู่ เป็นโลกที่เราไม่ได้ในสิ่งที่ต้องการเสมอไป และไม่ได้ในทันที ลองนึกภาพดูว่าเมื่อลูกโตขึ้นไปทำงาน มีครอบครัว จะมีผลอย่างไร เขาจะดูแลตัวเองได้แค่ไหน

เขาจึงต้องเรียนรู้ถึงความสัมพันธ์ระหว่างการใช้ความพยายาม และการบรรลุผล ต่อไปเมื่อโตขึ้น เข้าทำงาน เขาจะต้องสรรหาสิ่งที่ต้องการเอาเอง ถ้าเมื่อยังเล็กเขาผ่านการเลี้ยงดูโดยเรา ส่งของที่เขาดต้องการให้เฉย ๆ ก็เท่ากับบอกเขาว่า “ลูกไม่ต้องทำอะไรหรอก ลูกจะได้ทุกอย่างในชีวิตเอง”

ตัวอย่างน่าประทับใจของการมองโลกด้วยทัศนะที่รู้คุณ มาจากคนขายปลาคนหนึ่ง เมื่อลูกค้าทักทายว่าเป็นอย่างไรบ้าง คำตอบที่ได้รับทำให้คนถามอึ้งไปเลย เขาตอบว่า “โชคดีมาก กลับบ้านไปก็มีเตียงให้นอน มีอาหารให้กิน มีน้ำให้อาบ ผมโชคดีมาก” หากลูก ๆ ของเรามองโลกด้วยทัศนะเช่นนี้ได้ เขาคงมีความสุขความพอใจในชีวิตได้ไม่ยากเลย

ไม่มีพ่อแม่คนไหนอยากให้ลูกผิดหวัง เสียใจ โกรธ ไม่มีใครชอบฟังลูกร้องไห้ คร่ำครวญ พร่ำบ่น เข้าซี การตามใจลูก เป็นเรื่องง่าย ที่ยากคือการหักห้ามใจตัวเอง ปฏิเสธไม่ให้สิ่งที่เป็นพิษต่อลูก

ปกติเรามักชอบของง่ายกัน อะไรที่ง่ายกว่าเรามักเลือกอย่างนั้น ไม่ว่าจะเป็นการเดินทาง ทำอาหาร ทำงาน แต่ในเรื่องการเลี้ยงลูก หากเลือกง่ายไว้ก่อนอาจส่งผลหนักหน่วงในวันข้างหน้า ชนิดที่แก้ไขได้ยากกว่าการทุ่มเทความพยายามในวันนี้

พ่อแม่จำนวนมากพยายามหาคำตอบ คำแนะนำ วิธีแก้ปัญหาเรื่องลูก แต่เมื่อถึงเวลาปฏิบัติ มาตรการสำคัญที่จะส่งผลได้จริง ๆ กลับมักมีเหตุผลร้อยแปดมาอ้างว่า ทำไม่จริง ไม่สามารถ ไม่ควร หรือไม่ยอมทำ ผลจากการทำหรือไม่ทำก็จะตกกับลูกนั่นเอง

การเลี้ยงลูกให้ออกมาดีในยุคสมัยที่ทุกอย่างง่าย สะดวกสบายเป็นเรื่องยาก ต้องใช้ความพยายามหนัก ต้องมีความคงเส้นคงวา ต้องรู้ตัวอยู่เสมอ แต่ก็ให้ผลคุ้มค่าในบั้นปลาย ผิดกับการไม่ยอมเหนื่อยตั้งแต่ต้น ซึ่งอาจยังต้องเหนื่อยหนักกว่าอีกหลายเท่าในภายหลัง

กล้าที่จะเป็นตัวเรา

ในชีวิตของมนุษย์ มีเส้นทางการดำเนินชีวิตให้เราเลือกมากมาย แต่หลายคนก็เลือกหนทางที่บางครั้งเราก็ไม่ได้เป็นผู้ขีดขึ้นเอง แต่เลือกเพราะถูกขีดจากกรอบความคิดของคนรอบข้าง กรอบของสังคม การวิพากษ์วิจารณ์ หากเราทำไม่เหมือนคนอื่น อาจถูกตัดสินว่าเรานั้นเป็นคนแปลก และหากเราเลือกเส้นทางที่ไม่เหมือนคนอื่น เส้นทางนั้นก็ช่างดูน่ากลัว ดูไม่มั่นคง ไม่รู้ว่ามีอะไรอยู่ เพราะเราไม่เห็นผลของมัน เหมือนกับทางที่คนเคยเดินแล้วที่เราได้เห็นผลของมันว่าถ้าเราเดินทางนั้นจะเป็นเช่นไร

แม้มันอาจจะดูน่ากลัวที่เราเลือกและกล้าที่จะเป็นตัวของตัวเอง แสดงความเป็นตัวเอง และเลือกทางเดินของตัวเอง แต่แท้จริงแล้วหากเราไม่เอาตัวเองไปเปรียบเทียบกับใครและมองหาศักยภาพที่แท้จริงของตัวเอง ก็ไม่ได้มีทางไหนที่ผิดหรือถูก ไม่ได้มีทางไหนที่แปลกหรือปกติ ถ้าเราไม่ไปตัดสินมันเสียก่อน เพราะแม้เราไม่มีความสามารถเหมือนคนอื่น แต่เราก็มีบางอย่างที่คนอื่นไม่มีเช่นกัน

หนึ่งชีวิต หนึ่งการเดินทาง กับเส้นทางที่เราจะเป็นผู้กำหนดเอง เส้นทางที่ไม่เคยมีใครเดินมาก่อน อาจจะฟังดูน่ากลัว แต่ทุก ๆ จังหวะในชีวิตของคนเราย่อมมีผิดพลาด สุดท้ายความผิดพลาดเหล่านั้นก็จะเป็นประสบการณ์แก่เรา สุดท้ายไม่มีคำว่าเสียเวลา สุดท้ายไม่มีคำว่าสูญเปล่า เพราะทุกอย่างที่เกิดขึ้นคือการเรียนรู้ให้เราได้เติบโต.

ปิยธิดา ภูษคนิตย์

ปัญญาภัยรุ่น 4

จัดทำโดย

โรงเรียนปญโยทัย

199 หมู่ 6 ถนนสุขาภิบาล 5 ซอย 32 แขวงอ้อเงิน เขตสายไหม กทม. 10220

โทร. 02 792 0670, 02 792 0672 แฟกซ์ 02 792 0672

E-mail: waldorfthai@hotmail.com

www.panyotai.com

ขอเชิญติดตามข่าวสารในแวดวงมนุษยปรัชญาได้ทาง

facebook.com/Anthroposophical.Group.Thailand

และติดตามสาระของมนุษยปรัชญาได้จาก

anthrothai.weebly.com